

ELEMENTELE SUD-SLAVE IN LIMBA ROMÂNĂ ȘI ELEMENTELE ROMÂNEȘTI DIN LIMBILE SLAVE MERIDIONALE

Problema raporturilor lingvistice dintre limba română și limbile slave meridionale n'a fost lămurită până acum. Este o constatare pe care a putut-o face oricine s'a ocupat numai în treacăt cu această chestiune. Lipsa unui studiu de sinteză asupra acestei probleme, cum este acela al lui Max Vasmer pentru limba greacă¹⁹⁵), face ca filologia română să rămână necompletă, chiar atunci când studiul elementului constitutiv din limba română ar da rezultate satisfăcătoare. Același lucru s'ar putea spune și pentru filologia slavă. Oricât de întinse cercetări s'ar face în domeniul fiecăreia din limbile slave meridionale, ele vor rămânea incomplete, atâta timp cât nu se va cunoaște mai bine soarta elementului slav din limba română¹⁹⁶). În legăturile milenare pe care Româniile le-au avut cu Slavii meridionali, limba română n'a fost influențată din partea limbii slave meridionale numai din cauza raporturilor de bună vecinătate ce au existat între aceste două popoare sau din cauza mulțimii Slavilor care s'au topit în mijlocul Românilor din Dacia, dar și din cauza acelei comunități slavo-române care veacuri de-a rândul a existat la Români. Ea se oglindește într-o seamă de instituții de drept la Români de pretutindeni,

cum sunt voivodatele și cnezatele la Dacoromâni, și celnicatele la Macedoromâni. Toate aceste căi de penetrațiune slavă au fost desăvârșite pentru limba Românilor din Dacia, prin introducerea limbii slave în biserică și în cancelariile Domnitorilor români¹⁹⁷).

Firește, în raporturile de împrumuturi reciproce între Slavi și Români, rolul cel mai important revine limbilor slave meridionale, în speță, limbii bulgare.

Ele au fost acelea care au dat limbii române mulțimea elementelor lexicale, răspândite aproape în toate domeniile de activitate omenească, și tot ele au schimbat înfățișarea onomastică și toponomastică a elementului indigen. Ceva mai mult, prin intermediul limbilor slave meridionale au pătruns în limba română tot felul de elemente din mediul balcanic. Aceste elemente nu se mărginesc numai la lexic dar și la tot felul de construcțiuni și întorsături de frază. Unele din ele țin, probabil, de fondul sud-slav, altele sunt de origine balcanică. În cazul din urmă, Slavii meridionali au avut pentru Români numai rolul de mijlocitori. Această parte a raporturilor slavo-române nu este încă lămurită. Ea va rămânea obscură, tot timpul cât nu se va produce ordine în materialul balcanic, în sensul de a se cunoaște cu precizie ceea ce ține de fondul indigen de ceea ce revine fiecărei limbi în parte. În domeniul acesta amestecul este atât de mare, încât un început de lămurire se va putea face abia după ce se va reuși să se fixeze extensiunea geografică a fiecărui element în parte.

Tot atât de puțin lămurită se înfățișază și problema influenței române asupra limbilor slave meridionale. Aici, firește, trebuie făcut o deosebire între limba bulgară și între limba sârbocroată. În vreme ce în ultima totul se reduce mai mult la cuvinte, care sunt puține la număr, în limba

bulgară, în care cuvintele românești sunt ceva mai numeroase decât în limba sârbă, influența română trece dincolo de lexic. Sub acest raport se poate afirma că o bună parte a particularităților din structura limbii bulgare, care o îndepărtează pe aceasta de structura celorlalte limbi slave și, în special, de aceea a limbilor slave meridionale, ține de mediul balcanic. Acest mediu, însă, pentru Slavii din sudul Dunării, din care era să iasă poporul bulgar, a fost creat de elementul albano-român, pe care ei (Slavii) l-au găsit în formație din fondul preroman traco-iliric. Și fiindcă dintre Albano-Români, ultimii au fost aceia care s'au împus poporului bulgar atât ca număr — starea numerică actuală dintre Români și Bulgari arată că Românii au fost din toate timpurile îndoit mai mulți decât Bulgarii! — cât și prin legăturile lor de simbioză politico-culturală, din aceasta urmează că limba română a fost aceea care a jucat rolul predominant la ivirea particularităților bulgărești, străine de structura celorlalte limbi slave.

În cele ce urmează, încercând să fac o succintă expunere asupra elementelor sud-slave în limba română și a elementelor românești din limbile meridionale, socotesc că trebuie să lămuresc, 1) caracterul acestor interferențe lexicale, 2) felul cum s'au adaptat ele la obișnuințele de pronunțare străine din limbile în care s'au introdus, 3) epoca în care au pătruns în limbă.

*

I. Trecând la *elementele slave meridionale din limba română*, trebuie să recunoaștem dela început că dacă ele n'au ajuns să facă din română, cum au susținut unii învățați, o limbă mixtă, totuși, prin mulțimea lor prea mare în comparație cu celelalte elemente străine, au reușit, în lexic,

să-i altereze oarecum înfățișarea ei romană. Firește, astăzi este un lucru cunoscut că puterea de influență venită din partea unei limbi străine, chiar atunci când este vorba numai de cuvinte nu și de schimbările produse în însăși structura limbii, nu se măsoară după numărul lor prea mare ci după puterea lor de circulație în limbă. Cu toate acestea, în spre deosebire de celelalte elemente străine din limba română, există cuvinte slave de întrebuințare zilnică dintre cele mai vechi, ca *iubesc*, *prieten*, *drag*, *scump*, *primesc*, *plătesc*, etc., etc., care, deși nu sunt prea numeroase, se arată destul de frecvente în limbă. De altfel, tocmai în aceste forme de întrebuințare zilnică stă tăria influenței slave în lexic la Români. Ele sunt acele care împiedică pe vorbitorii de rasă romană să înțeleagă pe Români, chiar atunci când, în frazele rostite, numeric, sunt inferioare cuvintelor de origine latină. Prin aceasta, firește, nu vreau să cad în greșala lui Cihac, care măsoara însemnătatea influenței slave la Români după numărul cuvintelor slave în limbă, fără privire la puterea lor de circulație în graiul zilnic, însă nici nu pot nega această circulație la anumite forme cu întrebuințare mai deasă. În privința aceasta se poate spune că cuvintele slave la Români, vin în vorbire, imediat după cele moștenite atât sub raportul întrebuințării mai dese, cât și sub acela al derivației.

La studiul cuvintelor slave în limba română, trebuie ținut seamă de faptul dacă ele vin numai din vocabularul limbilor slave meridionale sau printre ele există forme ce se datoresc Slavilor așezați în Dacia. Privitor la soarta ultimelor, se știe foarte puțin. În studiile publicate până acum asupra lexicului slav din limba română, s'a plecat întotdeauna dela cuvintele slave cu caracter balcanic. În ce privește elementele slave nord-dunărene care ar exista în

limba română, slaviștii care s'au ocupat cu interferențele slavo-române, au trecut ușor peste ele, plecând dela considerațiunea că, din momentul ce sub raportul istoric, Dacia a fost ocupată de Slavi, existența formelor slave din Dacia printre cuvintele slave cu caracter balcanic urmează dela sine. Această concluziune ar fi suficientă, dacă însemnătatea s'ar reduce numai la o chestiune lexicală. Ele, însă, ar putea da, ceva mai mult, proiectând lumină în problema continuității elementului românesc în Dacia. În cazul acesta, importanța lor din punct de vedere istoric devine mai mare. Iată de ce este nevoie de studii amănunțite asupra acestor cuvinte. Sub acest raport, elementul slav din limba maghiară are pentru noi Români o însemnătate mai mare decât pentru Unguri. Intreaga problemă a cuvintelor slave din Dacia trebuie reluată, privind fiecare fenomen sub raportul crônologic și al extensiunii sale geografice, spre a putea fixa epoca și regiunea din care a pătruns în limbă.

În ce privește acum adaptarea tuturor acestor cuvinte slave la sistemul gramatical românesc, trebuie să recunoaștem dela început că, cu toată vechimea, varietatea și numărul lor mare, ele n'au apucat să ia parte la prefacerile adânci la care a fost supus fonetismul indigen. În regulă generală ele și-au păstrat fonetismul sud-slav atât în formele întrebunțate în limba Românilor din Dacia, cât și în acele din dialectele române transdanubiene, chiar atunci când ultimele (dial. istror. și megl.) au reușit să pătrundă mai adânc în limbă.

Astfel, în *vocalism*, *e*, *o* în poziție accentuată s'au diftongat în *ea*, *oa*, în aceleași condițiuni ca elementul latin în tot domeniul limbii române: *mreană* < *mrena*, *coasă* < *kosa*, etc.

De asemenea *e* precedat de un element labial s'a păstrat sau a primit un timbru velar (ă) în dialectul dacor., urmând regula de prefacere a elementului indigen (arom. *ovez*, dr. *ovăz* < *ovisū*). Sunetul *ě* (ĳ) s'a păstrat în regulă generală cu timbrul slav, suferind în dialectul dr. prefacerile la care a fost supus *e* în condițiunile arătate mai sus (arom. *zmeană* pl. *zmeane*, dr. *izmană* pl. *izmene* < sl. *izměna*).

În poziție neaccentuată, vocalele *a*, *e*, (*ě*), *o* au trecut în *ă*, *i*, *u*; prima peste tot în limba română, ultimele două în dialectele transdanubiene (arom. și mgl.).

În c o n s o n a n t i s m prefacerile sunt și mai reduse. Aici avem alterarea labialelor (*chivniță* < *pivniță* < *pivnica*); înlocuirea în dr. a lui *lj* prin *i* ca în elementele indigene (*iute* < *ljutū*).

Toate aceste modificări se arată și în elementele străine care au pătruns în limba română după influența slavă. Din aceasta rezultă că lexicul slav n'a putut lua parte la modificările străvechi la care a fost supus elementul indigen. Cazurile speciale pe care ni le prezintă formele *juþân*, *smântână*, *stână*, *stăpân*¹⁹⁸) au rămas nelămurite. În particular ultimul este obscur și în slava meridională, iar *stână* stă mai de grabă în legătură cu o formă autoctonă decât cu sl. *stan*, care numai în sârbocr. are înțelesul din românește. Astfel, un derivat din răd. **sthā-* cu suf. *-nā*: **sthā-nā* (ca în *kuoi-nā* din care avem av. *kaē-na* «răzbunare», sl. *cě-na* «preț», gr. *ποι-νή*¹⁹⁹) ar fi putut exista la baza unei forme autoctone, din care a ieșit cuvântul românesc *stână*, mai cu seamă că un **sthā-nā* are reflexe și în alte limbi indoeur. ca v. ind. *sthā-na* «loc de repaos», lit. *sto-na-s* «situațiune», etc. cu înțeles apropiat de acela al cuvântului românesc²⁰⁰).

Tot nelămurite vom considera și formele *baltă* și *gard*, asupra cărora, la noi, a scris în urmă d-l Gr. Nandriș²⁰¹).

Forma *daltă* dlěto, nu intră în discuțiune, dat fiind că grupul *dl* nu există în limba română. În cazul acesta, metateza lichidei din acest cuvânt reprezintă un fenomen intern ²⁰²).

Trecând la fonetismul slav în particularitățile lui cele mai caracteristice, observăm mai întâi că tratarea iusurilor (*ж, ѡ*) în cuvintele slave din limba română rămâne proprie limbilor sud-slave. Aci observăm că evoluția lui *ж*: *un* se arată identică și în celelalte limbi balcanice (alb. și gr.), ceea ce dovedește că reflexul *un* < *ж* din cuvintele sud-slave nu trebuie identificat cu *un* < *он* din elementele latine în limba română ²⁰³).

Tratarea celor doi ieri (*ѣ, ѡ*) din cuvintele sud-slave în limba română oglindește o prefacere care s'a petrecut în limba mediobulgară, anume cu *ѣ* și *ѡ* dispăruți în condițiunile cerute de fonetismul bulgar sau vocalizați ca în cuvintele bulgărești din perioada mai nouă. Cazurile izolate se explică pe cale particulară.

Din cele expuse până aci rezultă că, la pătrunderea primelor elemente slave în limba română, modificările vechi și caracteristice ale graiului nostru în fonetism erau pe isprăvite pentru toate dialectele românești.

Astfel, cele mai vechi elemente slave, în vocalism, n'au apucat prefacerea lui *a* sub accent urmat de *n*, *m* + explos. în *i* și *a* lui *o* în *u* în condițiunile cunoscute.

În consonantism, alterarea velarelor *c*, *g* urmate de *e*, *i*, începută atât de timpuriu, era de asemenea isprăvită, la primele atingeri cu elementele slave. Același lucru îl arată și grupele *cl*, *gl*. Dacă în dialectul aromân întâlnim forma *cl'in* pentru **clin* (< klinŭ) alături de *cleaște* (< klěști), cazul se explică printr'o simplă adaptare la pronunțarea indigenă. În fine, rotacismul lui *l* între două vocale, o prefacere atât de caracteristică pentru limba română, era și

ea definitiv generalizată în grai, când cuvintele slave au început să pătrundă în limba română. Nu mai adaog aici, firește, căderea lui *b*, *v* între două vocale, sau alterarea lui *t*, *d*, *n* în condițiuni speciale cunoscute.

În morfologie, elementul slav a produs puține modificări. În privința aceasta numai dialectele transdanubiene (istroromân și meglenit) prezintă urme mai adânci. Acestea s'au produs ulterior, după despărțirea lor de limba română comună, probabil din cauza izolării lor în mijlocul Slavilor. De altfel, și vocabularul acestor dialecte este foarte bogat în elemente slave mai nouă, care s'au suprapus peste cele vechi ²⁰⁴).

Din modificările cu caracter morfologic produse de cuvintele slave, relevăm vocativul în *-o* dela substantivele feminine în *-a*, ca în *soro* (dela soră «soeur» după modelul vocativului slav: *sestro* (dela sestra «soră»).

Formarea numeralului cu prep. «spre» (ca «na» în slavă și «mbë în alb.») dela *II—I9: un-spre-zece... nouă-spre-zece* (sl. *jedinŭ-na-desęte... devętŭ-na-desęte*). Aceleiași influențe slave se datorește și formarea zecimilor dela *20—90*, cu excepția dialectului macedoromân, care pentru *20* păstrează formațiunea latină *yinyits* (< viginti).

Un număr mare de sufixe și prefixe au pătruns în toate dialectele.

Cea mai grea problemă în raporturile slavo-române este fixarea diferitelor epoci, când toate aceste elemente au pătruns în limba română. Probabil că ele au intrat în epoci diverse, începând din vremea primelor atingeri ale Românilor cu Slavii, până aproape de introducerea limbii române în locul limbii slave în biserica națională (începutul sec. al XVIII-lea). În tot răstimpul acesta, limba Românilor a primit din partea Slavilor meridionali elemente lexicale,

când mai multe când mai puține, venind fie direct din limba vorbită în popor, fie indirect pe cale cărturărească sau prin biserică. În condițiunile acestea, trebuie să admitem că toate aceste elemente slave s'au suprapus formând anumite straturi după epocile în care s'au depus. Astfel avem elemente slave meridionale din epoca veche slavă; altele din medio-) bulgară și, în fine, multe din bulgara nouă. Nici unele nici altele din aceste elemente nu au fost cercetate până acum, spre a se ști care din ele au venit din graiul viu și care pe cale cărturărească. De asemenea ele n'au fost studiate nici sub raportul cronologic sau al extensiunii lor geografice. De aceea nu exagerăm când mărturisim că, cu mici excepțiuni, tot ceea ce se cunoaște în această privință, se reduce aproape numai la ceea ce s'a repetat dela Miklosich (1861) și Cihac (1879) încoace ²⁰⁵).

Admițând diversitatea epocilor în care au pătruns elementele slave în limba română, trebuie să recunoaștem că cea mai veche din ele trece dincolo de secolul al X-lea. La fixarea acestei date, recunoscută de toți filologii români și străini care s'au ocupat cu raporturile slavoromâne, am fost singurul care am adus la contribuție și elementul slav din dialectul macedoromân, în sensul că am relevat caracterele comune ale împrumuturilor slave din dacoromână și macedoromână, care nu există în celelalte limbi balcanice. Aceste caractere comune se referă la 70—80 de cuvinte de origine slavă. Pătrunderea lor pe căi deosebite în dacor. și macedor. nu s'ar putea închipui, mai întâi, pentrucă ele se deosebesc de cuvintele slave care au pătruns în celelalte limbi balcanice (gr., alb.), al doilea, însă, pentrucă unele din ele, cum ar fi *sută* (sŭto), *scump* (skopŭ) etc. arată aceeași evoluție, de multe ori greu de explicat în partea lor fonetică. Dar chiar în evoluția lor semantică,

cuvinte slave din dacoromână ca *grăesc* « je cause, je parle », *milă* « pitié, miséricorde », *miluesc* « avoir pitié de, venir en aide, secourir », *izmene* « caleçon », etc. se identifică cu formele corespunzătoare din macedor. *grescu*, *nilă*, *niluescu*, *zmeane*, etc.

Din toate acestea rezultă că începutul interferențelor slavo-române, cel puțin pentru elementul slav, trebuie socotit înainte de secolul al X-lea, când prezența Macedoromânilor este atestată de istoriografii bizantini în Macedonia, Epir și Tesalia și când toponimia românească în Dacia începuse să primească fizionomie slavă. După această perioadă, influența slavă asupra limbii române se arată mai intensă în grupul nordic, la Dacoromâni, și mai slabă în grupul sudic la Macedoromâni. Aceștia, după despărțire, pătrunzând tot mai mult în sfera culturii bizantine, au primit un mare număr de cuvinte grecești. Numai Meglenoromânii și Istroromânii care, în mișcările lor spre sud, n'au apucat să se coboare în Pind ci au rămas tot în zona de influență slavă, au continuat să primească cuvinte slave în așa măsură încât puțin a trebuit ca graiul lor să fie slavizat.

O altă chestiune care trebuie lămurită în legătură cu cuvintele slave meridionale intrate în româna de pretutindeni este de a se ști dacă ele sunt de origine bulgară sau sârbească. Informațiile pe care ni le procură limba în această privință, sunt destul de sigure. Această influență, în marea ei majoritate, ține de graiul acelor populațiuni slave de sud din care a ieșit poporul bulgar. Prin urmare, sub forma lui mai veche sau mai nouă, cuvintele slave din limba română sunt bulgărești. Această constatare însă nu exclude posibilitatea unei înrâuriri din partea populațiilor slave din care au ieșit Sârbocroații. Ea se arată mai puțin importantă, pentru că și atingerile Românilor cu populațiu-

nile slave din apusul peninsulei balcanice au fost mai slabe. Fapt este că anumite elemente din toponomastica slavă din Dacia ca și evoluția sunetului $\kappa > un$ din unele elemente slave ce există la toate tulpinile românești, arată că, la începutul invaziei Slavilor în Balcani au pătruns la Români cât și la celelalte popoare balcanice (Greci și Albanezi) unele cuvinte și particularități care trebuie explicate din graiul Slavilor apuseni, fie că aceștia erau Sârbocroați fie că limba lor prezenta o tranziție între limba sârbocroată și între limba bulgară.

În legătură cu aceasta stă și numele etnic al Slavilor, pe care Românii îl vor fi auzit, după cum arată forma lui, printre cele dintâi cuvinte slave vechi. În privința aceasta se știe că numele Slavilor: *Slověninŭ* (pl. *Slověne*), ajunsese în latinitatea balcanică, la forma *Slavus*, din care, mai târziu, cu epenteza lui *c* în grupul *sl*, s'a dezvoltat forma *Sclavus* (păstrată în greaca medievală $\sigma\kappa\lambda\acute{\alpha}\beta\omicron\varsigma$). Din *Sclavus* Românii au făcut *Șcl'au* într'o vreme când toți trăiau în unitate teritorială, nefiind despărțiți în Românii din nordul și în cei din sudul Dunării. Acest *Șcl'au*, mai târziu, evoluând mai departe, a ajuns *Șchiau* (pl. *Șchei*). Primul (*Șcl'au*) se păstrează încă până azi la Macedoromâni. Prin el ei înțeleg deopotrivă pe Bulgari și pe Sârbi. Ultimul *Șchiau* există la Dacoromâni. Înțelesul lui este « Bulgar ». Cu acest înțeles îl întâlnim în literatura veche: *Șcheii... luase țara de jos Diul și Ohridul*. Moxa ap. Tiktin, RDWb. Astăzi cuvântul se mai păstrează în numele unui cartier al Brașovului: *Șchei*.

Numele *Bulgar* (pentru Bălgar) din *Bălgarin* (pl. Bălgari) și *Sârb* din *Srbin* (pl. Srbi) au pătruns mai târziu în limbă. De multe ori ele se confundă între ele, întrebuițându-se câte odată *Sârb* pentru *Bulgar*. Se pare însă că, după *Șchiau*,

numele generic la Români pentru Slavi, a fost *Sârb*: « Chez les Roumains « Serbes » signifie l'adoption d'un second nom pour les Slaves, nom qui est appliqué à toute la race, car, en Roumanie, les Bulgares sont des Serbes aussi »²⁰⁶). La Macedoromâni, pentru denumirea Bulgarilor avem termenul *Vurgăr*, împrumutat din gr. βούλγαρος, iar pentru denumirea Sârbilor termenul *Sârbu* (pl. Sârghi), moștenit direct dela Sârbi. Meglenoromânii au pentru « Bulgar » forma *Bugăr* din graiul Slavilor din Macedonia: *Bugarin*, (pl. *Buguri*), care stă în legătură cu forma sârbească, iar pentru « Sârb » forma *Sqrb* (cu $\varrho < \acute{a}$), cu derivatul adj. *sârbes*²⁰⁷).

*

II. In ce privește *elementele românești în limbile slave meridionale*, dela început trebuie să recunoaștem că, numeric, ele sunt incomparabil inferioare elementelor slave din limba română. Motivele acestei mari deosebiri trebuiesc căutate într'un întreg complex de împrejurări istorico-culturale prin care a trecut poporul român din amândouă țarmurile Dunării, începând din primele veacuri de așezare a Slavilor meridionali în mijlocul lor și până pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. La aceasta s'a mai adăogat, de sigur, și lipsa de prestigiu pentru vremurile acele a limbii române, care ajunsese să fie înlocuită prin limba slavă în biserică și cancelarii de înseși autoritățile românești.

Incercând să fixăm caracterul puținelor elemente românești din limbile slave meridionale, trebuie să recunoaștem dela început că cele mai multe din ele țin de sfera ocupațiilor pastorale. De altfel, întreaga influență lexicală românească în Balcani se reduce la cuvinte din viața pastorală. Multe din ele se găsesc și în limbile greacă și albaneză. Dacă la Greci întâlnim mai mulți termeni pastorali

de origine românească, după cum se poate constata din lucrările lui G. Meyer²⁰⁸) și G. Murnu²⁰⁹), decât la Slavii meridionali, din aceasta nu rezultă că relațiile Românilor cu Grecii au fost mai intense decât acelea cu Slavii meridionali, ci că cele mai multe cuvinte românești au trecut la Greci prin desnaționalizarea păstorilor macedoromâni, care veneau în atingere cu ei sau chiar trăiau în mijlocul lor. Aceștia au continuat să-și păstreze terminologia pastorală moștenită, chiar atunci când, în locul limbii materne, întrebuințau limba greacă. Dela ei cuvintele românești s'au introdus treptat la Grecii din alte ținuturi. De altfel, toată influența lexicală românească asupra limbii grecești este de origine macedoromână. După cum iarăși cuvintele românești din limbile slave meridionale sunt în cea mai mare parte de origine dacoromână și numai foarte puține din ele vin din graiul Românilor din sudul peninsulei balcanice. În afară de aceste cuvinte, în limbile slave meridionale se întâlnesc forme românești mai nouă cu întrebuințare regională. Ele au fost introduse târziu de către Românii din Țară care s'au așezat în mijlocul Bulgarilor și Sârbilor. Unele din ele au pătruns în ținuturile limitrofe locuite de Români și Slavi din contactul de bună vecinătate.

În ce privește felul cum s'au adaptat cuvintele românești în limbile slave (bulgară și sârbocroată), avem foarte puțin de observat. Lexicul românesc în aceste limbi a rămas aproape intact sub raportul fonetic, afară de cazul formelor care conțin *ă*. Acest sunet din cuvintele românești a fost redat în bulgărește și sârbește prin *a*. Astfel avem: bg. *kačula* « bonnet », *karuca* « chariot, charette » din rom. *căciulă*, *căruță*²¹⁰). Tot așa numele toponimice mai vechi din Bulgaria, de origine română, ca *Pasarel*, *Vakarel* din rom. *Păsărel*,

Văcărel, ambele diminutive, derivate dela *pasăre* « oiseau », *văcar* « vacher, bouvier » cu suf. *-el* (lat. *-ellus*) și atestate încă din 1530²¹¹). Tot așa avem în limba sârbă nume de loc. *Banișor*, *Barbat*, *Barbatovci* pentru rom. *Bănișor*, *Bărbat*. În această limbă avem pe alocuri și *e < ă* în *Kjelator*, *Berbos* pentru rom. *călător*, *bărbos* (derivat dela *barbă*).

Toate aceste cuvinte românești, fiind prea puține la număr n'au putut produce modificări în limbile slave meridionale. Sub acest raport o vie discuție există între filologi numai referitor la particularitățile balcanice ale limbii bulgare, despre care am amintit la începutul acestui articol. Unii din ei socotesc că o parte din aceste particularități balcanice se datorește influenței limbii române. Intre aceștia este și profesorul bulgar B. Conev. Chestiunea nu este încă bine lămurită, întru cât stă în legătură cu alte fapte de limbă din domeniul filologiei balcanice *).

Privitor la epoca în care au intrat primele cuvinte românești în limbile slave meridionale, nu putem avea indicațiuni precise din schimbările ce arată ele. Se pare însă că ea este aceeași în care cuvintele slave au pătruns în limba română.

Părerea d-lui Ilie Bărbulescu expusă mai întâi într'una din lucrările sale²¹²), apoi repetată într'o comunicare ținută la Congresul Slaviștilor din Varșovia²¹³), după care cuvintele vechi românești din limba bulgară cu *a* neaccentuat în tulpină ar fi trebuit să dea *o* în bulgărește, dacă ar fi pătruns la Bulgari înainte de sec. al X-lea, este eronată. Schimbarea lui *a* în *o* din limba slavă veche se aplică împrumuturilor străine în care *a* din tulpină se păstrează nemodificat în *ă*. Însă, după cum se știe, *a* neaccentuat din cuvintele româ-

* Vezi p. 215 urm.

nești de pretutindeni, începuse de cu vreme să se pronunțe ca *ă*. În cazul acela trecerea lui în *o*, în cuvintele românești la Slavi, ar fi fost cu neputință. Această imposibilitate se explică din faptul că, în cazul acela, n'ar fi fost vorba de un *a* românesc ci de un *ă*. În felul acesta se explică de ce toate cuvintele românești din limba bulgară care conțin un *ă*, Bulgarii le-au redat cu *ă* schimbat în *a*. Pentru epoca la care se referă autorul, *a* neaccentuat din limba română nu putea rămânea nemodificat. În cazul acesta, cuvintele din lucrarea mea ²¹⁴) citate de Ilie Bărbulescu ca: *bătut, căciulă, căluș, cătinar, măciucă*, etc. era firesc să fie pronunțate de Bulgari cu *ă* > *a*: *batut, kačula, kaluș, kalușar, katar, mačula*, etc., nu cu *ă* > *o*, cum pretinde autorul (**botut, *kočula, *koluș*, etc.). Firește, aceasta nu vrea să zică că o parte din cuvintele românești, cu care s'a ocupat Ilie Bărbulescu n'ar fi putut intra ceva mai târziu în limba bulgară. În orice caz, unele din ele, anume acele care țin de viața pastorală și nu sunt de origine slavă însă se întâlnesc în limba română, au trecut dela Români la Bulgari. Aci intră și cuvintele românești din toponimia bulgară.

Raporturile de limbă dintre Români și Sârbocroați se arată mai puțin intense decât acele dintre Români și Bulgari. De aceea și împrumuturile de cuvinte între aceste două limbi sunt foarte reduse. Această stare se explică din mai multe motive. În primul rând, Sârbocroații, prin poziția lor geografică în sud-estul european, au venit mai puțin în contact decât Bulgarii nu numai cu noi Români dar și cu celelalte popoare balcanice. Aceasta rezultă, în parte, și din absența particularităților balcanice din limba lor în măsura în care există la Români, Bulgari și Albanezi. În al doilea rând, elementele sârbești în cuvinte, sufixe, prefixe, etc.

de multe ori nu se deosebesc de cele bulgărești. În timpurile mai vechi această deosebire era și mai mică. Astfel, ca să dau câteva exemple, cuvinte românești dintre cele mai uzuale, împrumutate din slava meridională, ca: *maică, slugă, costiță, coasă, plată, plătesc, bivoliță, greblă* și chiar *prieten, nevastă, iubesc*, etc., etc. pot veni tot atât de bine din formele sârbești: *majka, sluga, kosica, kosa, plata, platiti, bivolica, greblo, prijatelī, nēvesta* (alături de *nevjesta*, întrebuițat mai mult în graiurile apusene), *ljubiti*, etc. ca și din cele corespunzătoare limbii bulgare, întru cât se pronunță la fel. Același lucru se poate spune și pentru o serie de sufixe, prefixe și preverbe. Prin urmare, există printre cuvintele slave din limba română unele care au fost împrumutate deopotrivă dela Bulgari și dela Sârbi. Studii speciale în acest domeniu nu avem, cum nu avem asupra întregii influențe slave meridionale la Români. Când se va reuși să se stabilească o proporție între aceste două elemente slave meridionale, se va vedea că cuvintele sârbești din limba noastră sunt mai numeroase decât cum se crede. Cu toate acestea rămâne stabilit că, din cauza legăturilor politico-culturale ce-au existat între Români și Bulgari, marea majoritate a cuvintelor slave la noi țin de limba bulgară.